

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Київський університет імені Бориса Грінченка

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС: СТРУКТУРНО-СЕМІОТИЧНІ ПЛОЩИНИ

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської
наукової конференції

6–7 квітня 2012 р.
м. Київ

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Київський університет імені Бориса Грінченка

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС: СТРУКТУРНО-СЕМІОТИЧНІ ПЛОЩИНИ

**Матеріали
Всеукраїнської наукової конференції**

**6–7 квітня 2012 року
м. Київ**

Київ – 2013

УДК 82 (091)
ББК 83.3 Укр
Л64

Рекомендовано до друку
Вченою радою Київського університету
імені Бориса Грінченка
(Протокол № 7 від 5 жовтня 2012 р.)

Редколегія

Бондарева О.Є. — завідувач кафедри української літератури, компаративістики і соціальних комунікацій Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук, професор (*голова*);
Борисенко К.Г. — доцент кафедри української літератури, компаративістики і соціальних комунікацій Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук;
Волошук Л.В. — доцент кафедри української літератури, компаративістики і соціальних комунікацій Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук;
Єременко О.В. — професор кафедри української літератури, компаративістики і соціальних комунікацій Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук (*заступник голови*);
Іллінська Н.І. — завідувач кафедри англійської мови і літератури Херсонського державного університету, доктор філологічних наук, професор;
Кудряшова О.В. — доцент кафедри української літератури, компаративістики і соціальних комунікацій Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук (*випусковий редактор*);
Мережинська Г.Ю. — завідувач кафедри історії російської літератури КНУ імені Тараса Шевченка, доктор філологічних наук, професор;
Буніятова І.Р. — професор кафедри англійської філології Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук;
Сінченко О.Д. — доцент кафедри української літератури, компаративістики і соціальних комунікацій Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук;
Ткаченко А.О. — професор кафедри теорії літератури, компаративістики і літературної творчості КНУ імені Тараса Шевченка, доктор філологічних наук.

Рецензенти

Скупейко Л.І. — провідний науковий співробітник Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, доктор філологічних наук;
Гуменюк В.І. — завідувач кафедри теорії та історії української літератури Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського, доктор філологічних наук, професор.

Л64 **Літературний процес: структурно-семіотичні площини : матер. Всеукр. наук. конф. (6–7 квіт. 2012 р., м. Київ) / МОНмолодьспорт України; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка : ред. колегія: Бондарева О.Є., Єременко О.В., Буніятова І.Р. [та ін.]. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. — 244 с.**

УДК 82 (091)
ББК 83.3 Укр

Наукове видання

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС: СТРУКТУРНО-СЕМІОТИЧНІ ПЛОЩИНИ

Матеріали
Всеукраїнської наукової конференції

6–7 квітня 2012 року
м. Київ

За зміст поданих матеріалів відповідають автори.

Верстка підготовлена до друку в НМЦ видавничої діяльності
Київського університету імені Бориса Грінченка

Завідувач НМЦ видавничої діяльності, директор видавництва *М.М. Прядко*
Головний редактор *Т.В. Карбовнича*, редактори: *Л.В. Потравка, Л.Ю. Століпня*
дизайнер *Т.В. Нестерова*, технічний редактор *Т.М. Піхота*, верстальник *А.В. Цебренько*

Поліграфічна група: *А.А. Богадельна, Д.Я. Ярошенко, О.М. Дзень,*
Г.О. Бочарник, В.В. Василенко

Підписано до друку 25.04.2013 р. Формат 60×84/8.
Ум. друк. арк. 27,9. Обл.-вид. арк. 26,22. Наклад 110 пр. Зам. № 3-091.

Київський університет імені Бориса Грінченка.
04053, м. Київ, вул. Воровського, 18/2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи Серія ДК № 4013 від 17.03.2011 р.

Попередження! Згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена на будь-яких носіях, розміщена в мережі Інтернет без письмового дозволу Київського університету імені Бориса Грінченка й авторів. Порушення закону призводить до адміністративної, кримінальної відповідальності.

<i>Анісімова Людмила</i> . Концепція читача і читання в літературній теорії Джонатана Каллера	6
<i>Бедрик Валерій</i> . Сучасна українська курйозна поезія: проблеми семіотики	9
<i>Богатирьова Катерина</i> . Використання класицистичних канонів жанру оди у творчості членів поетичного гуртка Іриней Фальківського в українській літературі кінця XVIII століття	12
<i>Брега Людмила</i> . Онірична стихія в романах Ольги Токарчук	16
<i>Вельможко Яна</i> . Проблема становлення філологічної та художньої свідомості в щоденниках Олесея Гончара	19
<i>Винник Вікторія</i> . Формування канону в масовій літературі	23
<i>Водопьянова Ксенія</i> . Структурно-функціональний аналіз авторської маски в сказовом повествовании (на матеріалі произведений Н.С. Лескова)	26
<i>Волковецька Наталія</i> . Архетип землі як константа української свідомості в структурі романів українських письменниць Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» та Ірен Роздобудько «Я знаю, що ти знаєш, що я знаю» і британської письменниці Марини Левицької «Коротка історія тракторів по-українськи»	30
<i>Гайдаш Анна</i> . Кодова організація п'єси Тіни Хау «У одному капці»	34
<i>Гальчук Оксана</i> . Семіотизація третього ступеня як тенденція модерністської рецепції античного інтертексту	38
<i>Гелезерова Юлія</i> . Творчість Джорджа Макдоналда в контексті вікторіанської доби: традиції і новаторство	42
<i>Гіленко Ольга</i> . Нариси Федора Зубанича на сторінках журналу «Вітчизна»	45
<i>Голубишко Ирина</i> . Пространственная организация очерка В.Г. Короленко «Парадокс»	47
<i>Григорчук Юлія</i> . Міфопоетичне осмислення становлення особистості у повісті Віри Вовк «Останній князь Звонимир»	50
<i>Гриняк Ольга</i> . Система імплікатів позатекстового рівня американських поетичних текстів ХХ століття	54
<i>Гудзь Лілія</i> . Канонічна молитва «Богородице Дѣво, радуйся» в художній інтерпретації Іоанна Максимовича	56
<i>Гуляр Тарас</i> . Художній оксиморон / термінологічна катахреза: деканонізація «вірша в прозі»	59
<i>Данильченко Оксана</i> . Літературна рецепція художніх образів як інтертекстуальна практика в письменстві першої половини ХІХ ст.	62
<i>Доброскок Світлана</i> . Автобіографізм як принцип характеротворення в прозі Романа Федоріва	66
<i>Дуднікова Юлія</i> . Специфіка художнього історизму в новелістиці А. Конан Дойла	68
<i>Іртуганова Тетяна</i> . Структура проповіді Дмитрія Туптала (на прикладі фрагментів проповідницького тексту «Руна орошеного»)	72
<i>Калашикова Анастасія</i> . Конструктивні константи лірики Лі Цинчжао (權不粵) в європейських перекладах: ієрогліф, символ, ритм	74

<i>Каневська Ольга, Щербак Світлана. Гра на уроках української та зарубіжної літератур як прийом формування в учнів умінь аналізувати художній текст</i>	79
<i>Касян Людмила. Автобіографічно-мемуарний дискурс українських шістдесятників у контексті автобіографічно-мемуарної традиції</i>	81
<i>Кизилова Віталіна. Повість-легенда Б. Харчука «Планетник»: до проблеми авторської побудови й читацького сприйняття тексту</i>	85
<i>Кіреєва Олена. П'єса Є. Кротевича «Вовчення (Лю)» (структурний аналіз композиції твору)</i>	89
<i>Князева Валерія. Архетипний образ Дому в оповіданні І. Чендея «Криниця діда Василя»</i>	93
<i>Кобута Світлана. Роль рефренної символіки в архітектоніці романів Івана Багряного та Джорджа Орвелла</i>	96
<i>Ковбасенко Анастасія. Контент українських ЗМІ: сучасний стан і прогнози</i>	99
<i>Ковбасенко Юрій. Неканонічний погляд на літературний канон і каноноборство</i>	102
<i>Козачук Ксенія. Дискурс права в історичній прозі: про структуру і методологію дослідження</i>	106
<i>Корецька Марина. Міфологічна модель культурного світу книги спогадів Анатолія Дімарова «Прожити й розповісти. Повість про 70 літ»</i>	109
<i>Кривопишина Анна. Становлення літературних ієрархій: канон у літературі та масова література</i>	113
<i>Кривопишина Катерина. Наративні стратегії прози Василя Захарченка</i>	117
<i>Кулініч Тетяна. Символіка почуттів у «Посланні про піст» митрополита Никифора</i>	121
<i>Кушнірова Тетяна. Жанрова структура роману О. Беляєва «Людина-амфібія»</i>	124
<i>Куянцева Оксана. Традиції натуральної школи в творчестві А.Я. Панаєвой</i>	127
<i>Лаврова Алла. Хронотоп «земного рая» в розповідях С. Мозма</i>	130
<i>Лапушкіна Наталія. Сецесійність жанротворення в сучасній українській прозі</i>	133
<i>Ленд'єл Наталія. Жанр роману в українському та китайському літературознавстві</i>	136
<i>Лефанова Алина. Выражение проблемно-диалогических отношений в творчестве А.С. Пушкина</i>	139
<i>Литвинюк Людмила. Трансформація психології зради в поемі-феєрії Івана Перепеляка «Тринадцятий Апостол»</i>	142
<i>Мазурак Анна. Вроджений «кінематографізм» Олександра Пушкіна і проблеми вивчення інтерактивних стосунків літератури і кіно</i>	147
<i>Маркова Олена. Тема праці та особливості зображення людини-трудівника в повісті Ю. Герасименка «Ой видно село»</i>	151
<i>Мигун Тетяна. Історія в романах Б.П. Гальдоса «Національні епізоди»</i>	154
<i>Нестеренко Юлія. Трансгресивна метафора їжі в сучасній українській есеїстиці</i>	158
<i>Павлюк Надія. Канон історичного роману у творчості Юрія Мушкетика</i>	161
<i>Перинец Катерина. «Знаки» Москви в романі В. Маканина «Андеграунд, или Герой нашего времени»</i>	166
<i>Повар Марина. Етноментальні образи-характери як кодування поетичної свідомості</i>	169
<i>Просяннікова Яна. Реалізація принципу іконічності на морфологічному рівні (на матеріалі порівнянь у творчості англійських канадських поетів)</i>	172
<i>Рыжкова Тат'яна. Приём «объективного» повествования в творчестве А.П. Чехова и П.Д. Боборыкина</i>	174
<i>Саввич Ірина. «Картина», «образ» і «модель» як домінанти теорії картини світу</i>	177

Юрій Ковбасенко

НЕКАНОНІЧНИЙ ПОГЛЯД НА ЛІТЕРАТУРНИЙ КАНОН І КАНОНОБОРСТВО

У статті розглянуто проблему формування літературного канону в Україні в контексті світових тенденцій, проаналізовано позиції «каноншанувальників» і «канонборців», запропонована нова модель літературного куррикулуму, зорієнтована на інваріант/варіативність літературних канонів країн-учасниць зазначеної моделі.

Ключові слова: літературний канон, «теорія канону», «канонборці», «емансипаційні школи», нова модель літературного куррикулуму.

Проблема формування літературного канону нині є мейнстримом, справжнім науковим «хітом» як у західному [7], так і в українському літературознавстві, а також методиці викладання літератури [2]. Більше того, саме «тут і зараз» (тобто в пострадянській суверенній Україні) вона часто перетворюється на дратівливу політичну тему. У цій зв'язку досить згадати низку публікацій із приблизно такою риторикою: «Много поколений людей в Україні воспитывались на русской культуре и русской литературе. А сегодня делается попытка отказаться от этого наследства, сдвинуть русскую литературу на более скромное место, заменив её литературой мировой... Это как если бы некие реформаторы предложили нам вырубить сосновые леса, а на их месте посадить пальмы... Насколько искусственно выглядят попытки заменить школьное изучение русской литературы литературой мировой, видно на примере программы г. Ковбасенко... Любому нашему школьнику Пушкин ближе Байрона, а Толстой ближе Балзака» [3].

Поза будь-яким сумнівом, неприховано роздратований тон щойно наведеної цитати викликаний саме змінами в літературному каноні України, зокрема — суттєвим оновленням шкільних програм (куррикулуму) зі «Світової літератури», де значно зменшилася питома вага російських письменників і творів (у порівнянні з радянською школою, де вивчався окремий предмет «Російська література»).

Ще яскравіше гостра актуальність проблеми формування літературного канону виявилася у передвборчій риторичі (2012 р.) В. Путіна: «В некоторых ведущих американских университетах в 20-е годы прошлого века сложилось движение за изучение западного культурного канона. Каждый уважающий себя студент должен был прочитать 100 книг по специально сформированному списку. В некоторых университетах США эта традиция сохранилась и сегодня. Наша нация всегда была читающей нацией. Давайте проведем опрос наших культурных авторитетов и сформируем список 100 книг, которые должен будет прочитать каждый выпускник российской школы» [6]. Показовою є миттева та гостра реакція Заходу на цю його заяву: “Vladimir Putin would like you to read a book: Why his proposal for a ‘Russian canon’ is scary as hell” («Володимир

Путін хотів би, аби ви читали книжки: Чому його пропозиція щодо “російського канону” лякає, мов пекло») [4]. Звісно, виключно освітянські чи естетичні аспекти проблеми формування російського літературного канону такої бурхливої реакції за океаном не викликали б. Корені цієї проблеми приховані значно глибше — вона нагадує айсберг, де підводна політико-світоглядна, стратегічна (імпліцитна) частина завжди перевершує надводну, видиму (експліцитну) частину... Що ж зумовило таку гостроту та політичний «присмак» цієї, здавалося б, суто естетичної проблеми?

Початком полеміки щодо «літературного канону» можна вважати вихід у США (1979) збірки з провокативною назвою «Англомовна література: відкрити доступ до канону» [8], який став тим «першим камінцем», котрий викликав «гірський обвал» публікацій: саме тоді тема канону стала науковим мейнстримом. У 1980-х роках у американській Академії утвердилася т. зв. «теорія» — цілий спектр постструктуралістських і постмодерністських течій: постмарксистів, послідовників Мішеля Фуко (зокрема, відомий «новий історизм» — “new historicism”), Жака Дерріди і Де Мана, «емансипаційні школи»: фемінізм, постколоніалізм, “black studies”, “queer studies” та ін. За усього розмаїття, спільним для всіх них стало похідне від теорії М. Фуко (а через нього — від теорії Ф. Ніцше) уявлення про владну, примусову природу культури: «Влада та знання (у т.ч. літературний канон. — Ю.К.) безпосередньо пронизують одне одного, немає владних стосунків без встановлення певного поля знання, проте немає також знання, яке не передбачало б і не конституювало б водночас владних стосунків» [7].

Тож вишівський і шкільний списки обов'язкової для текстуального вивчення літератури (т. зв. “core curriculum”), які теж є феноменами «культурного примусу» (адже студенти та школярі мусять їх вчити), стали об'єктом гострої критики. Саме тоді термін «класика» почав витіснятися терміном «канон», який асоціюється з канонам церковним, за порушення якого еретика палали на вогнищах інквізиції. Показовим у цій сенсі є вживання на позначення літературного канону вже зовсім клерикального терміна — «i c o n o s t a s» [3]. Тим самим під вишівський і шкільний куррикулуми заклада-

лася бомба — адже проти примусу треба боротися (читай: канон слід руйнувати).

Цікаво, що як вороги канону («каноборці» — англ. “canonbusters”), так і його захисники («каноношанувальники») розуміють канон як цілісний наратив, де репрезентовано узагальнений світогляд, систему цінностей, домінуючі в певній соціальній спільноті. Проте їхні оцінки цього явища є діаметрально протилежними. «Каноношанувальники» сприймають канон як скарбницю вічних безумовних цінностей, що дозволяють цій спільноті, усупереч усім розбіжностям, злитися в культурну та національну єдність. А ось для «каноборців», навпаки, цей світогляд є ворожим, оскільки, на їхню думку, він сформований «мертвими білими чоловіками» (класиками західноєвропейської літератури) і використовується в США білою протестантською чоловічою гетеросексуальною більшістю для пригноблення різних меншин.

З точки зору «каноборців» канон нав'язує ілюзорну загальну ідентичність, водночас пригнічуючи ідентичності реальні. Звідси висновок: представники меншин мають право або на свої власні канони, або на еквівалентне (з їхньої точки зору) представництво всередині загального канону. «Каноборці» пропонують застосувати логіку пропорційного політичного представництва: на їхню думку, канон повинен відображати розмаїття спільнот у суспільстві приблизно так, як у парламенті репрезентовані депутати від якихось округів. Скажімо, якщо геї чи темношкірі становлять певний процент від загальної кількості членів суспільства, то й «їхні» письменники повинні займати такий самий відсоток у загальнонаціональному каноні. Тому каноборці буквально «калькулюють» кількість представників меншин у шкільних та університетських куррикулах, зосереджуючись на об'єднаних канонах жінок-письменниць або чорношкірих письменників, закликаючи до виправлення історичної несправедливості і пропонуючи усунути виявлені «диспропорції».

Атака на канон розгортається на кількох фронтах. Активним загоном «каноборства» є т. зв. «гендерні студії», прибічниця яких (феміністки) активно обговорюють стратегії, за допомогою яких канон насаджує фалогоцентризм, або «андроцентризм». Чи не найнепатяжнішим загоном «каноборців» є прибічники т. зв. “queer studies”, які пропонують увести до канону та куррикулуму авторів-гомосексуалістів, чия сексуальна орієнтація у навчальних закладах зазвичай замовчується або витісняється. Так, Т. Міхед наводить випадок, коли в Голландії до програми для дітей молодшого шкільного віку потрапила казка «Король і Король» («King & King»), де принц одружується не з Попелюшкою чи принцесою (як у класичних казках), а з іншим принцом. Попри протести батьків

і їхні судові позови проти освітян, під приводом необхідності формування толерантності цю казку зобов'язали вивчати усіх учнів 7–8-річного віку також і у США, в м. Лексингтон штату Массачусетс [5].

Доволі активним загоном «каноборців» є також представники “black studies”, які критикують канон за наявні там стереотипи расового домінування, називаючи його «канонам білих». Зокрема, пропонують вивести з канону «політично некоректні» твори (наприклад, класичний твір кола дитячого читання — повість Марка Твена «Пригоди Гекльберрі Фінна», де інтенсивно вживається слово «негр»).

З одного боку, «каноборці» начебто й мають приводи для обурення, проте, з іншого, у своєму прагненні знищити «класичний канон» вони іноді втрачають почуття міри. Та й на Заході їх підтримують далеко не всі, що засвідчує вже сам перелік назв робіт «каноношанувальників»:

- «Занепад американської думки: Як вища освіта зрадила демократію та пограбувала душі сучасних студентів» (Allan Bloom. *The Closing of the American Mind: How the Higher Education Has Failed Democracy and Impoverished the Souls of Today's Students*. — N.Y.: Simon and Schuster, 1987);

- «Убивство духовності: Вища освіта в Америці» (Page Smith. *Killing the Spirit: Higher Education in America*. — N.Y.: Viking, 1990);

- «Неосвічена («репана»). — Ю.К.) освіта: Расова та сексуальна політика в університеті» (Dinesh D'Souza. *Illiberal Education: The Politics of Race and Sex on Campus*. — N.Y.: Vintage Books, 1992);

- «Девальвація Америки: Боротьба за нашу культуру і наших дітей» (William J. Bennett. *The Devaluing of America: The Fight for Our Culture and Our Children*. — N.Y.: Simon & Schuster, 1992).

Найкраще ж позицію західної інтелігенції у цій «війні за канон» сформулював професор Ельського університету, автор відомої книги «Західний канон» (1994) Гарольд Блум: «Ми всі сьогодні перебуваємо у прірві. Це кошмар.... Сьогодні все чомусь гендерно-орієнтоване або ж концентрується на кольорі шкіри письменника, а не на естетичній вартісності творів...» [8].

Але означеними вище «лініями фронту» війна за канон не обмежується. Каноборцями є також представники т. зв. “cultural studies”, які критикують літературний куррикулум за його елітарність. Їхня провідна теза така: а чому, власне, школярам і студентам мають «нав'язуватися» виключно шедеври, твори високої літератури та культури, а не літератури масової (бестселери, модні одноденки тощо) як адекватнішої сучасному суспільству? Як свідчать події навколо розробки нової шкільної програми зі світової літератури (авт. О. Ніколенко, К. Таранік-Ткачук, С. Фоміна, О. Ревнищева, Т. Сеґеда, О. Онищенко), «каноборські» настрої проникли навіть до Міністерства освіти і науки, молоді

¹ Англійське слово “queer” є сленговим, лайливим варіантом лексеми «гомосексуаліст».

та спорту, яке, здавалося б, «за самим визначенням» мало б стояти на протилежних позиціях, прагнучи долучити школярів саме до шедеврів, до вершинних культурних і літературних здобутків людства. «Масову культуру» культивувати та підтримувати адміністративно не треба — на відміну від цінних культур «бур'ян проростає самостійно».

Так, згадана група авторів запропонувала замість шедеврів вивчати **т е к с т у а л ь н о** переважно твори сучасних авторів, причому другого, а той третього ешелону (замість «Маленького принца» А. де Сент-Екзюпері — «Баладу про прокурений вагон» О. Кочеткова; замість «Айвенго» В. Скотта — «Алхімік» П. Коельо і т. д.) [1].

Проте, хоча, з одного боку, не можна не визнати доцільності перманентного оновлення вишівського та шкільного куррикулумів, але, з другого боку, таке огульне й миттєве уведення до кола текстуального вивчення прохідних і/або найновіших (не перевірених часом) художніх творів уявляється, як мінімум, недоречним. Під загрозою опиняється не лише спільний культурний код нації, а й стосунки батьків і дітей, у яких «зникає спільна тема для розмови». Адже освіта — це саме та галузь, де найкраще працює принцип «поспішай повільно». Значно краще спочатку згадувати про нові літературні явища в оглядах, на факультативах, гуртках тощо.

Не можна не згадати і про «п о с т к о л о н і а л ь н у критику», об'єктами якої є «імперськість» та «європоцентризм» куррикулумів, пропаганда в них «домінування європейців», акцентуацію куррикулумів саме на Західній культурі, саме на західноєвропейських мовах, недостатня репрезентація азійських, африканських, латиноамериканських і східноєвропейських літератур і мов.

До честі України, постколоніальні інтенції помітні вже в самому факті заміни у шкільному вивченні колишньої «Російської літератури» на «Зарубіжну (світову) літературу». У новому навчальному предметі найяскравіші російські письменники (О. Пушкін, М. Лермонтов, Л. Толстой, Ф. Достоевський, А. Чехов та ін.) репрезентовані, але в парадигмі світової літератури вони зайняли належне їм місце.

Звісно, таке оновлення літературного канону і куррикулуму колишньої «підросійської України», яке виводить нашу країну з естетичної тіні російської літератури та культури (і далі — зі сфери впливу РФ), не залишилося непоміченим ані в Україні, ані в Росії. Тому сам факт існування «Світової літератури», що постала на місці колишньої «Російської літератури», дратує багатьох представників проросійських сил в Україні, а українські високопосадовці, висунуті проросійським електоратом, постійно повертаються до питання бажаності заміни в куррикулумі вивчення творів західноєвропейських письменників на російських.

Проте, якщо ми хочемо мати не позірну, а насправді незалежну державу, слід пам'ятати пересторогу Ф. Ніцше: «Ніколи не виживе нація, яка ди-

виться на історію очима сусідів». Тож, як засвідчив успішний 20-річний досвід, як «ядерний», інваріантний нам найбільше підходить саме європейський канон: Гомер, Данте, В. Шекспір, О. Бальзак, Ф. Кафка, А. Камю, М. Павич та ін. Водночас у чинній програмі зі «Світової літератури» (2005) репрезентовано і персо-таджиків (Рудакі, Гафіз, Омар Хайям), і японців (Мацуо Басьо, Кавабата Ясунарі), і китайців (Лі Бо, Ду Фу), і латиноамериканців (Г. Гарсія Маркес). Тож цю програму навряд чи можна звинуватити в надмірному «європоцентризмі».

Якщо літературна освіта може бути засобом ескалації чи редукції міжнародних, міжетнічних, міжконфесійних та інших конфліктів, то процесом її організації треба керувати з урахуванням цього аспекту. Слід пройти між Сциллою «каноншанування» і Харибдою «каноноборства», в чому, власне, й полягає задекларований у заголовку цієї статті «неканонічний підхід» до проблеми канону.

Попри будь-які інсинуації та невдоволення каноноборців, доцільним уявляється збереження класики, шедеврів як ядра літературної освіти («core curriculum»). Його питома вага може дискутуватися, проте досвід розвинених країн свідчить, що її недоцільно редукувати менш ніж до 50 % обсягу навчальної дисципліни. Водночас слід ураховувати і прийнятні для суспільства інтереси «емансипаторів».

У національних парадигмах літературної освіти країн, які погодилися б на запровадження запропонованої нижче моделі, доцільно було б закласти матеріал, що допоможе реалізувати передовсім дві основні мети. Перша — це збереження **н а ц і о н а л ь н о ї с а м о і д е н т и ч н о с т і** народу, що є одним із головних завдань курсу (блоку) національної літератури (в Україні — української, в Польщі — польської і т. д.). Змістове наповнення такого курсу — внутрішня справа кожної з країн-учасниць. Водночас певну кількість персоналій і творів національної літератури можна було б «делегувати» до складу курсу (блоку) зарубіжної/світової літератури як інваріантного, тобто спільного для всіх країн-учасниць проекту.

Друга мета — репрезентація національного літературного та культурного процесів у контексті світового. Це є одним із головних завдань курсу (блоку) зарубіжної/світової літератури. Тут слід ураховувати як естетичну вагу конкретних творів, так і їх потенційну здатність до сприяння ескалації/редукції міжетнічних і міжконфесійних конфліктів. Тому матеріал цього курсу (блоку) можна було б погоджувати з усіма учасниками процесу. Скажімо, якщо до запропонованої моделі літературної освіти приєдналися б Україна, Польща, Росія і Угорщина, то комісія з координації конкретного змісту і структури інваріантного літературного курсу (блоку) мала б бути спільною (україно-польсько-російсько-угорською), із рівною кількістю учасників і паритетними правами сторін, без «старших і менших братів і сестер». Скажімо, така експертна група могла б запропону-

вати для вивчення в навчальних закладах усіх трьох країн конкретні (погоджені усіма сторонами) твори Т. Шевченка, А. Міцкевича, О. Пушкіна і Ш. Петефі. Мова вивчення при цьому могла б мати варіанти: чи то мова оригіналу, чи то мова перекладу. А остаточно скоординувати і затвердити конкретний канон (сигікулум) можна було б на рівні міжнародних (наднаціональних) органів, наприклад, ЮНЕСКО.

Причому опанування учнями/студентами цього ядерного компонента, що входить до курсу (блоку) зарубіжної/світової літератури кожної з країн-учасниць, можна було б контролювати на незалежному, найкраще — міжнародному іспиті, організованому за типом PISA, ЗНО.

Моніторинг викладання курсу (блоку) національної літератури — внутрішня справа кожної з країн-учасниць. Запропоновану модель літературної освіти доречно було б запроваджувати на всіх

щаблях: початкова — середня — вища школа (з урахуванням вікових особливостей учнів і конкретних місцевих умов). До того ж можна було б унести відповідні корективи й до переліку спеціальностей, за якими в цих країнах присуджуються наукові ступені. Детальніше про ці та інші потенційні соціокультурні аспекти літературної освіти див. [4].

Запровадження такої інтегрованої моделі літературної освіти допоможе:

- сприяти виробленню спільного культурного коду громадян країн-учасниць;
- зняти/редукувати розмаїті конфлікти та лінії протистояння;
- сприяти нострифікації документів про освіту та взаємообміну викладачами літератури поміж країнами-учасницями;
- піднести престижність літературної освіти у нинішньому прагматичному світі.

ДЖЕРЕЛА

1. «Гаррі Поттер» vs «Маленький принц» : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zaxid.net/blogs/showBlog.do?garri_potter_vz_malenkiy_prints&objectId=1253730#.T57v9NdblfY.facebook
2. Белецкий М. Перспективы русского образования в Украине: литература / М. Белецкий // Диалог украинской и русской культур : [доклад на конф. 9–10 дек. 1999]. Див. також: «Крым: молчат по-русски» (13.03.2012) : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://antifashist.com/stat/7877-krum-molchat-porusski.html>; «Как это по-крымски» (16.03.2012) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.trud.ru/index.php/article/16-03-20;12/273703_kak_eto_po-krumski/print
3. Канон та іконостас // Літературно-критичні статті / Вст. ст. І. Дзюби. — К.: Час, 1997. — 447 с.
4. Ковбасенко Ю.І. Слово на захист Слова: соціокультурні функції художньої літератури та літературної освіти в Україні / Юрій Іванович Ковбасенко // Літературний дискурс: генезис, рецепція, інтерпретація (літературознавчий, культурологічний і методичний аспекти) : [доповідь] : міжнар. наук. конф. — (Київ, 16–17 жовт. 2003 р.). — К.: РВВ УАВЗЛ, 2003. — С. 45–61.
5. Михед Т.В. Яким має бути канон дитячої літератури? / Тетяна Василівна Михед // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України, 2009. — № 1. — С. 6–10; Шалагінов Б.Б. До проблеми літературного мейнстріму ХХІ століття / Борис Борисович Шалагінов // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України, 2011. — № 4. — С. 6–9 та ін.
6. Путин В. Россия: национальный вопрос / Владимир Путин // Независимая газета. — 23 янв. 2012 г.
7. Foucault M. — Surveiller et punir. Naissance de la prison. — P.: Gallimard, 1975. — P. 36.
8. Leslie Fiedler, Houston A. Baker, Jr. (eds.). English Literature: Opening Up The Canon. Baltimore: Johns Hopkins U.P., 1979; Paul Lauter. Caste, Class, and Canon // J. Newton, M. Harris, K. Aguero (eds.). A Gift of Tongues: Critical Challenges and Contemporary American Poetry. University of Georgia Press, 1987. P. 57–82; Він же. Race and Gender in the Shaping of the American Literary Canon // J. Newton, D. Rosenfeld (eds.). Feminist Criticism and Social Change: Sex, Class, and Race in Literature and Culture, N.Y., 1985. P. 19–44; Harold Bloom. The Western Canon. N.Y.: Riverhead Books, 1995; Гронас М. Літературний канон як проблема // НЛО, 2001. — № 1 та ін.
9. Daily News. 25 січня 2012 р.

В статтє рассмотрена проблема формування літературного канона в Україні в контекстє мирових тенденцій, проанализированы позиции «каноноборцев» и «канонспочитателей», предложена новая модель літературного куррикулума, ориентированная на инвариант/вариативность літературных канонів стран-участниц указанной модели.

Ключевые слова: літературний канон, «теорія канона», «емансипаційні школи», «каноноборці», нова модель літературного куррикулума.

The article considers the problem of literary canon formation in Ukraine in the context of global trends, analyzes the position of canon's "supporters" and "busters"; suggests a new model of literary curriculum, targeted to invariability / variability of literary canons of countries, which are using this particular model.

Key words: literary canon, "canon theory", "emancipators schools", "canonbusters", new model of literary curriculum.